

УДК 331.582

Н. К. Ступлінас,
науковий співробітник

ГІДНА ПРАЦЯ ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПЛАНУ ДІЙ РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ПОВНОЦІННОЇ УЧАСТІ ІНВАЛІДІВ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ, (2006–2015 РОКИ) ТА КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ІНВАЛІДІВ

Стаття присвячена вивченню головних принципів та стратегії зайнятості інвалідів у двох міжнародних документах: Плану дії Ради Європи та Конвенції ООН, які забезпечують права інвалідів на працю та їх інтеграцію у суспільство в розвинутих країнах Європи та світу. На основі даних принципів представлені напрями та запропоновані заходи, які мають забезпечити більш досконалу систему професійної інтеграції громадян з інвалідністю в Україні.

Ключові слова: інваліди, План дій Ради Європи, Конвенція ООН про права інвалідів, стратегії зайнятості.

Особливістю проведення сучасної соціальної політики розвинутих країн світу є всебічне сприяння громадянам з особливими потребами у реалізації їхнього невід'ємного права на гідну та продуктивну працю.

Актуальність дослідження проблем інвалідів в Україні та реалізації їх прав на працю зумовлена процесами інтеграції України у світове та європейське співтовариство. Україна як член ради Європи приєдналася до Соціальної хартії, яка визначає право громадян з інвалідністю на незалежність, соціальну інтеграцію та участь у суспільному житті. Також свідченням розуміння необхідності вирішення проблем інвалідів є ратифікація Україною Конвенції № 159 МОП про професійну реабілітацію та працевлаштування людей з інвалідністю. Держава зобов'язалась дотримуватись міжнародного законодавства, активно сприяти зайнятості інвалідів, професійно орієнтувати їх відповідно до розроблених програм.

Останні дослідження з впровадження міжнародних норм забезпечення прав інвалідів на працю та вивчення зарубіжного досвіду з питань зайнятості та працевлаштування інвалідів знайшли своє

відображення у публікаціях таких науковців, як Гаврюшенко Г., Куровської Г. (НДІ соціально-трудових відносин), Колешні Л. (НДІ праці і зайнятості України), в яких висвітлюються питання щодо основних концепцій державної політики зарубіжних країн щодо залучення осіб з інвалідністю до ринку праці, використання зарубіжного досвіду стимулювання роботодавців до працевлаштування людей з обмеженими фізичними можливостями тощо.

Метою даної статті є дослідження міжнародних норм та принципів державної політики зайнятості інвалідів та визначення шляхів залучення інвалідів у сферу праці в Україні з урахуванням міжнародно-правових норм.

Виклад основного матеріалу.

Обраний розвинутими країнами світу курс щодо захисту прав інвалідів забезпечив досягнення позитивного результату з питань їх зайнятості. Так, у Великій Британії люди з інвалідністю складають біля 20,0% населення працездатного віку, із 6,8 млн інвалідів працездатного віку мали роботу 50,0% (2003 рік). У Німеччині рівень економічної активності серед людей з тяжкою формою інвалідності склав 38,0%, в Італії — 55,0% інвалідів працездатного віку мали роботу.

В Україні рівень зайнятості інвалідів хоча поступово й підвищується, однак у порівнянні з розвинутими країнами світу продовжує залишатися вкрай низьким. Так, за даними Державної статистичної звітності, у 2007 році він склав лише 15,4% від загальної чисельності дорослих інвалідів, яка у 2007 році становила 2 392 тис. осіб.

Головним документом, який визначає принципи міжнародного права щодо соціального захисту інвалідів, є *План дій Ради Європи* щодо забезпечення прав та повноцінної участі інвалідів у суспільному житті на 2006–2015 роки.

План дій Ради Європи має слугувати практичним інструментом для розробки і здійснення ефективних стратегій щодо забезпечення повної участі людей з обмеженими можливостями в житті суспільства [2].

План дій ґрунтується на таких головних принципах:

- відмови від дискримінації та дотримання прав людини;
- ставлення до інвалідності як до одного з аспектів людського різноманіття суспільства;
- відповідальності суспільства перед всіма громадянами у забезпеченні можливостей зведення до мінімуму наслідків інвалідності завдяки активній підтримці здорового способу життя, належному

рівню охорони здоров'я, реабілітації та створенню організаційних структур з підтримки.

План дій Ради Європи охоплює всі ключові сфери життя інвалідів. Його положення весь спектр питань — від участі в політичному і суспільному житті до освіти, охорони здоров'я і підвищення інформованості, розкривають ключові цілі і конкретні заходи, які повинні бути реалізовані державами-членами.

Зайнятість — ключовий елемент Плану дій Ради Європи у здійсненні соціальної інтеграції та економічної незалежності інвалідів. Рівний доступ до зайнятості повинний бути розширений, комбінуючи боротьбу з дискримінацією та позитивними заходами політики щодо зайнятості.

Рада Європи і держави-учасниці Ради Європи мають намір:

- сприяти зайнятості людей з обмеженими можливостями на відкритому ринку праці, поєднуючи заходи, спрямовані на подолання дискримінації і заходи підтримки для забезпечення рівних можливостей вказаної категорії населення;

- забезпечити доступ осіб з обмеженими можливостями до служб професійної орієнтації та професійної підготовки, до служб зайнятості, вдаючись при цьому, у разі потреби, до відповідних заходів з адаптації;

- заохочувати роботодавців приймати на роботу осіб з обмеженими можливостями;

- забезпечити запровадження спеціально обладнаних безпечних робочих місць або робочих місць, які передбачають надання допомоги для людей з обмеженими можливостями, що потребують індивідуальної підтримки на відкритому ринку праці;

- допомагати особам з обмеженими можливостями переходити від спеціально виділених захищених робочих місць або робочих місць, які передбачають надання допомоги, до зайнятості в звичайних умовах;

- забезпечувати, щоб законодавство і регулярні норми з питань охорони здоров'я та безпеки праці враховували потреби людей з обмеженими можливостями і не носили по відношенню до них дискримінаційний характер;

- забезпечувати, щоб молоді люди з обмеженими можливостями, першочергово могли б проходити професійне навчання, що дозволило б розвивати їхні професійні навички.

Ще одним важливим документом, який повинен визначати політику стосовно осіб з обмеженими можливостями, є Конвенція

про права інвалідів, прийнята у грудні 2006 року Генеральною Асамблеєю ООН [1].

Стаття 27 Конвенції ООН про права інвалідів «Праця і зайнятість» передбачає збереження за інвалідами права на працю нарівні з іншими. Держави-учасниці забезпечують та стимулюють реалізацію права на працю інвалідам шляхом прийняття відповідних заходів, які спрямовані на наступне:

- заборону дискримінації за ознакою інвалідності у всіх питаннях стосовно зайнятості, включаючи умови прийняття на роботу, працевлаштування і зайнятість, збереження роботи, кар'єрне зростання, здорові умови праці;
- захист прав інвалідів нарівні з іншими на справедливі та сприятливі умови праці, які включають рівні можливості та рівне винагородження за працю рівної цінності;
- надання інвалідам можливостей ефективного доступу до загальних програм технічної та професійної орієнтації, служб працевлаштування та професійного і безперервного навчання;
- розширення можливостей для індивідуальної трудової діяльності, підприємництва, розвитку кооперативів та організації власного бізнесу;
- стимулювання набуття інвалідами досвіду роботи в умовах відкритого ринку праці;
- заохочення програм професійної та кваліфікаційної реабілітації, збереження робочих місць та повернення на роботу інвалідів.

Відповідно до означених принципів, у політиці країн Євросоюзу можна виділити чотири напрями в стратегії зайнятості, які взаємопов'язані між собою:

I напрям — розвиток антидискримінаційної практики взагалі і, зокрема, стосовно інвалідів;

II напрям — забезпечення загальних умов праці для інвалідів;

III напрям — забезпечення особливих умов праці для людей з інвалідністю (особливе технічне оснащення, спеціальні програми адаптації на робочому місці, квотування робочих місць і т. ін.);

IV напрям — перебудова відносин в системі соціального партнерства.

Характерною особливістю здійснення соціальної політики щодо забезпечення прав інвалідів в Україні є переважне дотримання III напрямку в стратегії зайнятості, яка спрямована на захист прав інвалідів на працю шляхом квотування робочих місць. Проте

здійснення зазначеного напрямку не приводить до суттєвого зростання працюючих інвалідів.

Перешкодами до забезпечення повноцінної інтеграції інвалідів у суспільство є, по-перше, низький освітній рівень інвалідів. Так, у 2007 році у вищих навчальних закладах рівень охоплення осіб з обмеженими можливостями становив 0,5% від чисельності всіх дорослих інвалідів, а рівень охоплення осіб з обмеженими фізичними можливостями на сьогодні не перевищує 0,2%.

По-друге, далеко не всі роботодавці бажають працевлаштовувати інвалідів, навіть якщо за невиконання встановленого нормативу створення робочих місць для інвалідів необхідно виплачувати штрафні санкції до відділень Фонду соціального захисту інвалідів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку.

Вищезазначені показники свідчать про необхідність вирішення питання зайнятості інвалідів, які бажають працювати, лише на якісно новому рівні правових, соціально-економічних, матеріально-технічних, інформаційно-технічних і фінансових засад. Ці засади мають забезпечувати впровадження таких принципів Плану Дій Ради Європи, як *відмова від дискримінації* та дотримання прав людини, *відповідальності суспільства* перед громадянами у забезпеченні можливостей зведення до мінімуму наслідків інвалідності завдяки *реабілітації та створенню організаційних структур з підтримки* та поширювати перший та четвертий напрямки стратегії зайнятості інвалідів, яких дотримується більшість країн Євросоюзу. Напрямами реалізації зазначених принципів в Україні є розвиток:

- 1) державної системи професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями;
- 2) державної політики у сфері професійної підготовки інвалідів;
- 3) державної системи стимулювання рівня заінтересованості та відповідальності роботодавців у створенні робочих місць;
- 4) Державної служби зайнятості України як головної структури у здійсненні працевлаштування інвалідів, які бажають працювати.

Реалізація вказаних напрямів потребує здійснення відповідних заходів.

1. Для подальшого розвитку державної системи професійної реабілітації інвалідів необхідно:

- забезпечити перегляд і адаптацію чинних законодавчих і нормативних актів з питань професійної реабілітації та зайнятості

інвалідів з метою приведення національного законодавства у відповідність з міжнародними нормами;

- запровадження постійної практики надання МСЕК розширених рекомендацій щодо професійної реабілітації інвалідам, які бажають і можуть працювати, в тому числі щодо умов праці та характеру роботи, яку здатен виконувати інвалід, з урахуванням нозології його захворювання у розділі «Професійна реабілітація» Індивідуальної програми професійної реабілітації.
- створення умов для доступу найбільшої кількості інвалідів до нових технологій, зокрема, подолання проблем доступу до інформації (через використання комп'ютерів із клавіатурою за системою Брайля, комп'ютерів, що забезпечують аудіо спілкування інвалідам з дефектами слуху, котрі відкривають їм доступ до Інтернету).

2. Державна політика у сфері професійної підготовки інвалідів зумовлює розробку низки активних заходів, які сприятимуть підвищенню статусу інвалідів, зокрема, освітнього та професійного рівня їх конкурентоспроможності на ринку праці, зокрема:

- збільшення рівня охоплення інвалідів професійним навчанням у спеціалізованих навчальних закладах шляхом розширення їх мережі, зокрема, за рахунок центрів професійної реабілітації;
- розроблення та запровадження спеціальних програм професійного навчання інвалідів, у тому числі орієнтованих на підприємницьку діяльність, самозайнятість;
- підвищення рівня інформаційного забезпечення інвалідів щодо можливостей одержання вищої та професійно-технічної освіти;
- розвиток професійної орієнтації осіб з обмеженими фізичними можливостями з метою підвищення їх мотивації до трудової діяльності за професіями, спеціальностями, що мають попит на регіональних ринках праці.

3. Трудові відносини інвалідів і роботодавців у сучасних умовах розвитку економіки України, механізм стимулювання роботодавців до працевлаштування інвалідів потребують нових ефективних підходів.

Щоб захистити трудові права інвалідів та забезпечити здійснення антидискримінаційного напрямку у ринковій економіці, необхідна розгалужена і ефективно діюча система колективних договорів та угод.

Включення заходів щодо підготовки, професійної реабілітації, працевлаштування і зайнятості інвалідів до угод колективних догово-

ворів, що укладаються соціальними партнерами та їх реалізація є реальним і ефективним соціальним захистом інвалідів у ринкових умовах трудових відносин.

4. З метою підвищення рівня зайнятості і рівня працевлаштування інвалідів та скорочення масштабів безробіття серед інвалідів необхідно:

- підвищити роль та відповідальність Державної служби зайнятості у працевлаштуванні інвалідів, створивши при центрах зайнятості структурний підрозділ, який має займатися питаннями професійної орієнтації, професійного навчання та працевлаштування інвалідів;
- посилити співпрацю при вирішенні питань професійної реабілітації інвалідів та їх працевлаштування між МСЕКом, органами праці та соціального захисту населення, Фондом соціального захисту інвалідів, службою зайнятості, громадськими організаціями інвалідів, роботодавцями з метою координації та консолідування спільних зусиль та вирішення завдань щодо створення дієвої системи сприяння працевлаштуванню інвалідів;
- реалізація політики ефективної підтримки надомної праці та самозайнятості інвалідів;
- передбачати в подальшому створення і збереження робочих місць для працевлаштування інвалідів на спеціалізованих підприємствах, збільшивши їх кількість, удосконалити механізм державної підтримки підприємств громадських організацій інвалідів шляхом збільшення державної допомоги у вигляді кредитування та розміщення державного замовлення.

Реалізація запропонованих напрямів як комплексу взаємопов'язаних правових, організаційних, інформаційних та інших заходів має забезпечити більш досконалу систему професійної інтеграції громадянз інвалідністю, яка сприятиме незворотності соціальної інтеграції цієї категорії населення шляхом створення реальних можливостей набути конкурентоспроможну професію і отримати належно-оплачувану роботу. Це забезпечить соціальні гарантії інвалідам, створить реальну основу для їх інтеграції у суспільство в якості повноправних його громадян, затребуваних працівників, кваліфікованих спеціалістів, що сприятиме вирішенню багатьох соціальних проблем як самих інвалідів, так і всього суспільства в цілому та гідному входженню України у європейське співтовариство.

Статья посвящается изучению главных принципов и стратегий занятости инвалидов в двух международных документах: Плане действий Совета Европы и Конвенции ООН, которые обеспечивают права инвалидов на труд и их интеграцию в общество в развитых странах Европы и мира. На основе данных принципов представлены направления и предложены мероприятия, которые должны обеспечить более совершенную систему профессиональной интеграции граждан с инвалидностью в Украине.

Ключевые слова: инвалиды, План действий Совета Европы, Конвенция ООН про права инвалидов, стратегии занятости.

The article is devoted to main principles and strategies of employment of disabled people that are described in EU Disability Action Plan and UN Convention about the rights of disabled people. The main ways and steps are suggested, to provide more efficient system of professional integration for people with disabilities in Ukraine on the basis of the principles mentioned above.

Key words: people with disabilities, Disability Action Plan, The UN Convention about the rights of disabled persons, Employment strategies.

Література

1. Конвенція ООН про права інвалідів (2006).
2. План дій Ради Європи щодо забезпечення прав та повноцінної участі інвалідів у суспільному житті, 2006–2015 роки.